

REVISTA ECONOMICĂ

Organul oficial al Asociației institutelor financiare românești din Ardeal, Banat, Crișana și Maramurăș „SOLIDARITATEA” Sibiu

Fondator: **Dr. CORNEL DIACONOVICH.**

Director: **Constantin Popp.**

Redactor: **Dr. Mihai Veliciu.**

Parteniu Cosma (1837–1923)

REVISTA ECONOMICĂ

ORGAN FINANCIAR-ECONOMIC

Organul oficial al Asociației institutelor financiare românești din Ardeal, Banat, Crișana și Maramurăș „SOLIDARITATEA” Sibiu.

Apare odată pe săptămână.

Redacția și administrația: Sibiu, Strada Visarion Roman Nr. 1-3.

Abonamentul pe an: în țară: pentru autorități, bănci și întreprinderi Lei 500.—; pentru particulari Lei 400.—; pentru cooperative, funcționari publici, de bancă și comerciali Lei 300.—. În străinătate Lei 800.—. Taxa pentru inserțiuni: de fiecare □ cm. Lei 6.—

Fondator: Dr. CORNEL DIACONOVICH.

Director: Constantin Popp.

Redactor: Dr. Mihai Veliclu.

Parteniu Cosma

— Cu prilejul comemorării sale centenare. —

La 12 Februarie a. c. s'au împlinit 100 de ani dela nașterea lui *Parteniu Cosma*, una din personalitățile cele mai marcante ale Ardealului românesc, timp de o jumătate secol, în vremurile celor mai grele opresiuni a poporului românesc de aici, de către toate guvernele maghiare, cari s'au perondat dela 1867 încoace.

Parteniu Cosma a fost comemorat la terminul fix al centenarului său, în câteva orașe ale țării: București, Cluj, Beiuș, în presă și în conferențe judiciose, unde s'a relevat, precum se cuvine și documentat, uriașa și fecunda activitate în slujba neamului său a acestui mare bărbat al poporului nostru ardelenesc.

În orașul nostru, sediul și locul unde *Parteniu Cosma* a dezvoltat prodigioasa sa activitate și de unde a radiat geniul său creator, timp de patru decenii, pe toate terenele vieții noastre publice: politic, economic, bisericesc și cultural, comemorarea din motive neafârâte de cercurile conducătoare în cădere, a trebuit să fie amânată și urmează a se face, la inițiativa comună a Bisericii, prin I. P. S. Sa Mitropolitul Dr. Nicolae Bălan, a Băncii „Albina” și a

„Astrei”, la 9 Mai a. c., în cadrele cuvenite și demne memoriei marelui defunct.

Prin evocarea cu acest prilej a amintirii și a multiplelor fapte și înfăptuirii netrecătoare ale lui *Parteniu Cosma*, prin cari și-a înscris numele cu litere de aur în istoria neamului nostru din epoca sa, ne împlinim nu numai o elementară datorie față de acest luminat și integru fost conducător de odinioară al nostru, ci credem, că vom reuși să reîmprospătăm în memoria multora din supraviețuitorii săi, în adevărata sa lumină, pe marele bun povățuitor, ocrotitor și binefăcător în drumurile vieții lor, uitat, de mulți, prea curând.

De altă parte vom face cunoscută și generațiilor mai tinere ale țării o figură istorică reprezentativă, neprețuită și pilduitoare, care a fost *Parteniu Cosma* în vremurile de restriște ale Ardealului românesc.

Fiu al Bihorului, născut la 12 Februarie 1837 la Beiuș, dintr'o familie cinstită de mic burghez, cojocar-măcelar, *Parteniu Cosma* a terminat liceul (pe atunci gimnaziu) din locul său natal, cu nota „eminent”. La 1855 s'a înscris la Teologia din Arad, pe care după trei semestre a părăsit-o. Se înscrie la 1857, la Facultatea

de Drept a Universității din Budapesta, având afragere și simțind în sine vocațiune pentru cariera juridică. În același timp împlinea acolo și funcțiunea de cântăreț la Biserica greco-română. Marele mecenat de mai târziu Emanuil Gojdu, apreciind din vreme calitățile superioare, mult promițătoare ale tinerului student, l-a ținut lângă sine și ca secretar particular, în care calitate *Parteniu Cosma* a avut ocaziunea să vină în contact și să-și creeze importante legături personale, cu număroase personalități de seamă, Români și neromâni, cari veneau în casa lui Gojdu.

Încă de pe vremea când a fost student la Universitate, *Parteniu Cosma* s'a ocupat cu gazetăria. La 1861 publica în „Telegraful Român“, organul oficial al Mitropoliei ortodoxe din Sibiu, corespondențe mult apreciate „De pe galeria dietei“. Mai târziu a fost unul din cei trei redactori ai ziarului politic „Concordia“, ce apărea în Budapesta (1861—1869) ca organ al Partidului Național Român, ziar înființat de Sigismund Papp, pe atunci căpitanul suprem al districtului Cetatea de Baltă și primul ziar românesc, ce apărea la noi, integral, cu litere lafine. Din redacție s'a retras *Parteniu Cosma*, la 1862, deodată cu coreactorul Ioachim Mureșan, „pentru ținuta dubioasă din punct de vedere național“ observată la editor.

În timpul studiilor sale universitare *Parteniu Cosma* a lucrat intens la înființarea societății academice literare „Petru Maior“, a studențimii universitare române din Budapesta și a fost primul președinte a acestei societăți, rămânând un cald sprijinitor a ei toată viața sa.

După terminarea studiilor sale universitare (1861) *Parteniu Cosma*, în anul următor, la vârsta de 25 ani, ia diploma de avocat „în dreptul comercial și cambial“ și-și deschide biroul avocațial la Beiuș. Jurist bine reputat și cunoscut caracter ferm, Episcopul greco-catolic de Oradea Dr. Iosif Papp-Szilágyi, îl numește deja la 1863 avocat al Domeniilor Episcopoești, funcțiune ce a împlinit-o 9 ani. Este de reținut faptul acestei numiri a ortodoxului de marcă, care a fost *Parteniu Cosma*, încă din

finerețe, în o importantă funcțiune a bisericii unite, lucru azi cu totul imaginabil la noi Români.

Parteniu Cosma pe teren politic.

La 1872 *Parteniu Cosma* a fost ales deputat în cercul Beiușului, cu programul Partidului Național Român și reales în două rânduri până la 1881.

În Parlamentul din Budapesta tânărul deputat *Parteniu Cosma*, a dezvoltat o activitate din cele mai vii. Glasul său a răsunat, în timpul de 9 ani, cât a fost membru al Parlamentului, în toate chestiunile de interes pentru poporul Român și s'a dovedit, în cele peste 50 de discursuri, ce a ținut, ca o forță reală, înzestrat cu o temeinică și vastă cultură juridică și generală, om cu un foarte dezvoltat simț politic, și ca un dârz apărător al dreptății și drepturilor poporului român. *Parteniu Cosma* s'a distins îndeosebi prin activitatea uriașă, ce a dezvoltat, în așa numita „Chestiune urbanială“, prin care urma să se reguleze raporturile de drept între domniile feudale și foștii iobagi, deveniți stăpâni pe moșiile lor, prin patenta de improprietărire dela 1854.

Prin intervenția isteafă, energică a lui *Parteniu Cosma* în Parlament, făcută în baza unei hotărâri prealabile al unui grup de avocați-juriști distinși, români, proiectul domniilor feudale a eșit atenuat și fărâșimea română a fost scăpată de ruina sigură și de o nouă iobăgie, ce o aștepta.

Asemenea a pronunțat *Parteniu Cosma* în Parlament, cu o îndrăsneală uimitoare, o serie de discursuri substanțiale în chestia legii naționalităților, în diverse chestiuni de drept, școlare, bisericesti și de politică propriu zisă, cari impresionau și pe adversarii săi politici și impuneau, prin logica de fier a argumentelor sale.

Merită a fi relevate la acest loc, pe scurt, câteva din discursurile lui *Parteniu Cosma*, cari ilustrează curajul părerilor și vorbelor sale.

În o ședință din 1874 *Parteniu Cosma* cere cuvântul și desaproabă, în plin Parlament, pe Ministrul de Interne pentru

jignirea, ce a adus naționalităților din țară, numindu-le de repeșite ori „popoare cu buze străine“.

Parteniu Cosma neagă că toate naționalitățile ar fi străine. Ele nu se deosebesc după buze, ci după limbă. Naționalitățile, cari compun patria noastră — a continuat *Cosma* — au fost aici când s'a întemeiat Ungaria. Chiar Sf. Stefan a zis: „Regnum unius lingnae fragile et imbecille est“. Patriotismul naționalității române nu este cu nimic mai prejos decât al altor naționalități. Continuitatea elementului românesc pe acest pământ este evidentă. Drept aceea — a încheiat *Cosma* — neg că dl. Ministru ori altul, orișicine, din patria aceasta, și-ar putea duce mai departe pomul genealogic decât până unde și-l poate duce și cel din urmă opincar român.*)

Aici cred că este locul să fie relevată și vorbirea ținută de *Parteniu Cosma* în Parlament în ședința dela 24 Martie 1876, în legătură cu „Universitatea Săsească din Sibiu“. Vorbirea aceasta prin conținutul ei a devenit de actualitate tocmai zilele trecute, prin votarea și promulgarea legii, referitoare la dizolvarea „Universității săsești“ și împărțirea importanței ei averi, între cei cărora de fapt și după drept le aparținea. Compatrioții noștri Sași au fost adecă, sute de ani, numai uzufructuarii ei privilegiați și tolerați, sub forța împrejurărilor și a constelațiilor politice de pe vremuri, favorabile lor și impilatoare pentru noi. N'au fost însă acești înstăpâniți nici decât singuri îndreptățiți la veniturile ei și nici singuri stăpâni a acelei averi.

Parteniu Cosma, în ședința amintită a Parlamentului ungar, deci încă acum 6 decenii, a cerut ca teritoriul „Fundus Regius“ să nu mai poarte titlul impropriu de „Universitatea națională săsească“, căci în acel teritoriu intră, cu egale drepturi, toate naționalitățile atât cea săculească, cât și românească, maghiară și germană. Cu aceasta *Cosma* arăta că și aceștia sunt coproprietari egal îndreptățiți cu Sașii.

Răspicat și cu rar curaj a vorbit *Parteniu Cosma* în 1878 și în chesti-

unea Basarabiei, în cadrul discuției la Mesaj. A reproșat guvernului maghiar, în fața necesității unei apropieri a Monarhiei Austro-Ungare de România, accentuată de Guvern, că nu a avut o atitudine hotărâtă la conferința din Berlin, față de perfidia și de actul de violență a răpirii Basarabiei de către Rusia. Nu s'a expus pentru dreptul celui mai slab și nici n'a protestat măcar împotriva anexării Basarabiei, precum a făcut reprezentantul Angliei.

La 1878 *Parteniu Cosma* a rostit în Parlament o cuvântare în legătură cu problema externă și cu ocuparea Bosniei și Herțegovinei, cuvântare, ce a avut mare răsunet. *Parteniu Cosma* declară în acea cuvântare, țările amintite drept punctul bolnav al Monarhiei Austro-Ungare și anexarea lor ca o greșală cu urmări fatale pentru siguranța Monarhiei.

„Provinciile, ce sunt de ocupat — zicea *Cosma* — vor fi apte după ce cu enorme sacrificii vor fi fost aduse la majorat să devină în corpul patriei noastre dinamita, care o va sparge“.

Și mai departe se declară împotriva anexării Bosniei și Herțegovinei, fiindcă prin această anexare, Monarhia va fi împinsă prin însuși numărul mare al popoarelor slave, cari o locuiesc, să cedeze tot mai mult unei politici slave. Dar în afară de această alunecare a politicii Monarhiei pe povârnișul slav acestei anexări se mai împotriveau și unele învățăminte ale trecutului apropiat: Cele două provincii au fost focarul, care nu odată a aprins orientul, așa că și în viitor ele vor provoca evenimente, cari vor fi poate fatale Monarhiei.

Tot la 1878 și în Parlamentul ungar *Parteniu Cosma* a avut marea îndrăzneală, pentru acele vremuri, să aducă elogiul tânărului Stat al fraților săi, miciei României, și să pledeze pentru o apropiere a Monarhiei Austro-Ungare de această țărișoară, care putea forma un dig puternic împotriva pericolului slav, a revărsării molohului rusesc, ce amenința Monarhia, ca și România.

Acolo la Dunăre — spunea *Parteniu Cosma* — există un popor, viguros și brav, care sub norocoasa îndrumare și conducere a înțeleptului său Domnitor

*) T. V. Păcășianu: Cartea de aur, vol. Ul, pag. 352—357.

Carol a făcut în scurtul timp a înjghebării sale ca Stat independent progrese uimitoare pe toate terenele, înaintând cu pași repezi și siguri spre un stat modern și puternic. Acest popor își cunoaște chemarea europeană și este în stare a o și împlini. Alianța cu această țară și cu acest popor poate fi prețioasă pentru ori și cine.

De aceea — continuă Cosma — pentru Monarhie ar fi un mare câștig să știe, că în drumul Rusiei spre Dardanele se găsește o țară puternică. Ar implica această alianță o altă politică și față de Românii din Monarhie.

Cu rar dar profetic și de clarviziune a trebuit să fie înzestrat, de Cel de sus, *Parteniu Cosma*, pentruca aceea-ce el a prevăzut și profetit la 1878 să vedem împlinit aveau după 40 de ani, la 1914!

Mari merite are *Parteniu Cosma* pe terenul politicii naționale și prin realizarea supremului scop politic, urmărit de conducătorii de pe vremuri ai Românilor din Ardeal și părțile anexe: încadrarea tuturor Românilor într'un singur partid și program politic.

Anume la începutul erei constituționale României din Ardeal și Banat și celelalte ținuturi, nu căzuseră încă de acord asupra unui program politic unitar. Cei din Ardealul propriu zis, unde censul era mult mai urecat decât în alte părți ale țării, s'au declarat pentru politica pasivistă, abținerea dela actul electoral; pe când cei din părțile ungurene și bănățene, cărora aparținea și *Cosma*, erau activiști, însă cu program național.

Unificarea acestor două nuanțe a împlinit-o *Parteniu Cosma*, după o conferință prealabilă ținută la Turda la 1880, cu Dr. Ioan Rațiu, Gheorghe Barițiu și Gheorghe Popp de Băsești, conferință prin care s'a fixat principiile fundamentale pentru organizarea Partidului Național Român Unitar. În o nouă conferință confidențială din Octombrie 1880, convocată de *Cosma* cu Gheorghe Barițiu și ținută în casa lui *Cosma* din Sibiu, unde se mutase în interval, s'a decis convocarea conferinței naționale generale din 1881, cu reprezentanți din toate circumscripțiile electorale cu populațiune românească.

Conferința aceasta a hotărât apoi înființarea Partidului Național Român, a decretat pasivitatea parlamentară pentru toți Românii de sub Coroana Sfântului Ștefan și a stabilit noul program al acestui Partid, având ca punct prim, autonomia Transilvaniei. Conferința a ales pe *Parteniu Cosma* în comitetul executiv al său, iar acesta l-a proclamat președinte.

Sub prezidiul lui *Cosma* s'a compus și publicat apoi de comitetul executiv al Partidului Național Român la 1883 Memorandumul conferinței naționale dela 1881, prin care s'au făcut cunoscute lumii toate postulatele și gravamentele politice ale poporului român din Ungaria de atunci.

După o multilaterală și rodnică activitate politică de 12 ani, pline de succese, dar și de decepții, coroana căror succese a fost crearea Partidului Național Român Unitar, *Parteniu Cosma* se retrage din arena politicii militante în conferința națională dela 1884.

A continuat însă și după aceea să urmărească dela distanță, cu acelaș viu și cald interes, mersul și evoluția politicii naționale românești, iar foștii săi tovarăși politici și amicii săi personali, rămași la cârma Partidului Național au apelat confidențial și după retragerea sa din politica activă, de nenumărateori, la recunoșcerea și vasta sa experiență politică, la adâncul său simț politic și la sfaturile sale cuminiți, în toate chestiunile delicate și de interes vital pentru neam. Și sfaturile și părerile sale nu odată au fost și urmate!

Activitatea lui *Parteniu Cosma* pe teren financiar-economic.

La chemarea Mitropolitului Miron Romanul, rudă prin alianță cu *Parteniu Cosma*, acesta s'a mutat încă la 1876 la Sibiu, pe atunci centrul vieții noastre bisericesti prin Mitropolia ortodoxă; a vieții culturale prin „Astra“; centrul vieții noastre politice și în curând și a vieții noastre financiare-economice prin banca „Albina“, în ascensiune.

Înaltul prestigiu și marea autoritate, ce și-a câștigat *Parteniu Cosma*, prin lupta sa necurmată și neînduplecată, dusă, cu tenacitate și abnegație pe teren po-

litic național și prin puritanismul său notorie, l-a așezat pe acest om de acțiune, imediat, în primele șire ale cărmuitorilor și îndrumătorilor tuturor treburilor noastre publice.

Deja la 8 Mai 1877 este cooptat membru în consiliul de administrație al „Albinei” (numit „direcțiune” pe vremea aceea) la locul devenit vacant prin renunțarea marelui comerciant din Brașov Ghiță B. Popp, iar la 15 a aceleiaș luni este numit Delegat-reprezentant al consiliului de administrație lângă conducerea executivă. În curând colegii săi advocați, români și neromâni îl aleg vice-președinte (Prodecan) al Baroului.

În calitate sa de membru în direcțiune și delegat *Parteniu Cosma* în scurtă vreme reorganizează complet serviciul Contencios (Biroul advocațional) al băncii, serviciu încredințat până atunci la doi advocați, dintre cari unul străin de bancă. Compune și introduce prin Consiliul de administrație, regulamente și norme noi de procedare și un nou tarif de spese pentru avocatul societății, prin cari clientela împrieinată a băncii ajunge la un tratament mai uman decât a avut în trecut. În Iulie 1877 Consiliul de administrație alege pe *Parteniu Cosma*, cu unanimitate, avocat și jurisconsult, cu dreptul menținerii mandatului său de deputat, ce deținea. La 11 Februarie 1882 a fost apoi definitivat, încadrat în Corpul funcționarilor cu drept de pensie. Prin acest act Banca „Albina” a devenit prima bancă din întreaga Ungaria și Ardeal cu Contencios propriu, având ca șef un avocat și jurisconsult, funcționar definitiv, Contencios, ce lucra în folosul întreprinderii ca o secție proprie a acesteia. Sistemul acestui fel de Contencios s'a validat perfect, din punctul de vedere al băncii, prin modestele beneficii, ce le producea, modeste fiindcă nu era întemeiat cu scop lucrativ, iar din al clientelei împrieinată, fiindcă aceasta era cruțată, pusă la adăpost de exploatare. El a fost apoi introdus, ulterior, și de băncile compatrioților noștri Sași, precum și de alte câteva bănci românești mai mari ardelenesti.

După moartea lui Disarion Roman inițiatorul și primul director executiv al băncii „Albina”, întâmplată la 10 Mai 1885,

Parteniu Cosma fu numit director substituit, până la sosirea la Sibiu a dirigentului Ioan G. Ioan dela sucursala „Albina” din Brașov, chemat provizor la conducerea executivă a „Albinei”. Provizoratul acesta a durat dela 1 Iunie 1885 până la finele aceluiaș an, când Ioan G. Ioan, și-a reocupat postul la sucursala Brașov.

Din primul moment al vacanței declarate la conducerea executivă a băncii „Albina”, prin decedarea neașteptată și prea timpurie a lui Disarion Roman, privirile și sufragiile factorilor în cădere au fost așintite și au căzut asupra lui *Parteniu Cosma*. Om cu extraordinară putere de muncă, energie, integru sub toate raporturile și pe atunci, la vârsta sa de sub 50 de ani, în deplinătatea puterilor sale fizice și intelectuale, *Parteniu Cosma* a fost considerat deobște ca omul cel mai indicat să ia frânela conducerii primului și mult promișătorului nostru institut financiar. *Parteniu Cosma* răzimat și pe încrederea generală de care se bucura în țara întreagă, primește invitarea-oferță a consiliului de administrație, cu sacrificarea carierei sale mult mai lucrative de avocat, de mare reputație, și este numit cu ziua de 1 Ianuarie 1886, director executiv. Cu aceasta ocazie a renunțat la funcția sa de membru al consiliului.

Un nou și vast teren de muncă și de validitate s'a deschis lui *Parteniu Cosma* în noul său post de comandă, pe un câmp de activitate, ce-și aștepta desfelinitorul și cultivatorul harnic și priceput, care s'a dovedit apoi a se fi găsit în persoana noului director al „Albinei”.

Cu mintea sa ageră și a vastei sale experiențe politice și de viață *Parteniu Cosma* și-a dat imediat seamă, că după scoaterea poporului român din viața politică, determinată de nedreptățile, șicanele și spoliațiunile multiple la cari a fost supus de guvernării maghiari, șovinisti, intoleranți și brutali, mântuirea de peire a poporului nostru de pe meleagurile Ardealului și a părților anexe, se poate spera și înfăptui numai prin o bună și puternică organizație și întărire economică, din care aveau să izvorească apoi și celelalte mijloace de rezistență națională. Se așterne pe muncă asiduă,

cu întreg elanul sufletului său și cu toată vigoarea sa bărbătească, punând la contribuție cunoscutul său talent organizator.

Realizări în cadrele băncii „Albina“.

Zeci de regulamente și normative elaborate de însuși directorul *Parteniu Cosma*, în timpul directoratului său de trei decenii, menite să reglementeze serviciile interne la sediul central și sucursalele întemeiate cu timpul, precum și raporturile de drept ale funcționarilor cu institutul. Amintesc dintre acestea numai pe cele mai importante: „Normativul pentru sistematizarea posturilor de funcționari stabili intrat în vigoare la 1 Ianuarie 1888; Normativ pentru bărbății de încredere ai institutului, cu cari *Cosma* a împânzit toate ținuturile cu poporațiune românească și prin a căror mijlocire „Albina“ distribuia credite în întreg cuprinsul Ardealului. Se investeau cu această funcțiune bărbății cei mai de seamă și cunoscuți ca mai einștiți, unii amici personali ai lui *Parteniu Cosma*: Gheorghe Pop de Băsești, Dasilie Ignat, avocat, intransigentul român din Beiuș; mai apoi Dr. Ioan Rațiu, Turda; Dr. Stefan C. Pop, Dr. Nicolae Oncu, Arad și mulți alții. Erau primele începuturi și cei dintâi exponenți ai organizării generale economice inaugurată, la impulsul lui *Parteniu Cosma*, de banca „Albina“.

Mai departe a elaborat statutele Fondului de pensii modificate; Normativ pentru aplicarea de practicanți și Normativ de examene pentru aceștia, practic și teoretic, în vederea eventualei definitivări și număroase alte regulamente pentru operațiunile institutului, cari toate au servit de bază regulamentelor elaborate și modificate mai târziu.

La îndemnul și propunerea lui *Parteniu Cosma*, când era membru în consiliul de administrație, „Albina“ a început, încă din 1877, să promoveze și să înlesnească, prin împrumuturi, cumpărările de moșii la licitații publice ori din mână liberă, în scopul împroprietăririi populațiunii românești, acțiune ce s'a intensificat și mai mult după luarea conducerii executive a „Albinei“ de către *Parteniu Cosma*.

Se urcă la sute de mii de jugăre moșiile trecute în urma acestei acțiuni

din mâni neromânești, mai ales maghiare, în patrimoniul poporului nostru, formând totodată prima împroprietărire a țărânului român din Ardeal. Această acțiune pacinică a cuprins toate ținuturile cu poporațiune românească din cuprinsul fostei Ungarii, incluziv Transilvania etc.

Iată o listă după localități a achizițiilor de imobile, rurale, efectuate în majoritate la inițiativa și sub directoratul lui *Parteniu Cosma*.

Comuna Bogatu cercul Păuca,
 „ Păucea,
 „ Ludoș,
 „ Șeica-mare,
 „ Căpâlna,
 „ B. Szt. Miklos,
 „ Veseud,
 „ Buia,
 „ Ocna-Sibiului,
 „ Hașag,
 „ Cristur,
 „ Poiana-Arieșului,
 „ Dăișoara,
 „ Crihalma,
 „ Zoltan, azi Mihai Viteazul,
 „ Calvasăr,
 „ Timișoara,
 „ Mocira,
 „ Seini,
 „ Sântă-Măria-de-Piatră,
 „ Alțina,
 „ P. Szt. Mihály,
 „ Jánosda,
 „ Folt,
 „ Hondol,
 „ Sita-Buzău,
 „ Sângeorgiul-de-Pădure,
 „ Gurbed,
 „ Comoriște,
 „ Cornățel,
 „ Sibiu: Imobile urbane: curtea Sighișorenilor din str. Măcelarilor Nr. 20, casa din str. Bayer, azi Visarion Roman No. 3, Casa Hagi-Constantin Popp, mai târziu Grigore Mathey,
 Magazinele de lângă gara Brașov și multe alte.

Valoarea exprimată în bani a moșilor achiziționate prin această acțiune conștie și desfășurată cu tenacitate este imensă, incalculabilă azi.

Pentru această politică economică prudentă și în consecințele sale de

imensă importanță națională, inaugurată și dusă cu mare precauțiune de „Albina“ la inițiativa lui *Cosma*, și cu ajutorul „Albinei“ și de celelalte număroase bănci și institute financiare românești, ce au luat ființă ulterior, băncile noastre românești ardeleno și comemorativul de azi a avut parte decenii de-a rândul de cele mai sălbatice atacuri din partea presei șoviniste maghiare, precum și de număroase șicane din partea oficialităților.

S'au cerut chiar aspre măsuri legislative în contra lui *Cosma* și a băncilor noastre, despre cari se zicea că „au furat Ungurilor Ardealul“.

Cred a nu greși dacă afirm, că, desigur aceste cumpărări și alarma dată de ziarele maghiare asupra primejdiei, ce spuneau, că amenință țara și maghiarimea din partea valahilor, acaparatori de moșii, au determinat și pe Dr. Carl Wolf, directorul Sparkassei săsești din Sibiu și dirigiitorul tuturor treburilor publice ale poporului săsesc din Ardeal, să înființeze, pe vremuri, faimosul său „Bodenschutzverein“ (Societatea pentru apărarea pământului săsesc) deviza căreia era: „Nu lăsați să treacă nici un petec de pământ la Fremdnationalen“ (cari eram noi Românii), deviză urmată sever de disciplinații noștri compatrioți Sași, până de curând, nu numai la țară, ci și la orașe.

Sub directoratul și la propunerea lui *Parteniu Cosma* „Albina“ a înființat și a pus în funcțiune, pentru lărgirea bazei sale de operațiuni, următoarele sucursale:

1. Lugoj, j. Caraș-Severin, prin absorbirea-fuziunea „Lugojanei“.
2. Bozovici, j. Caraș-Severin, prin fuziune cu Banca „Nera“.
3. Mediaș, jud. Târnava-Mare, prin fuziune cu banca „Racoșana“.
4. Tg.-Mureș, jud. Mureș.
5. D. Sânmărtin, jud. Târnava-Mică.
6. Dumbrăveni, jud. Târnava-Mare, precum și agențiile Sânnicolaul-Mare, jud. Torontal, Zorlențul-Mare, jud. Timiș, Orșova, jud. Caraș-Severin și Șeica-Mare, jud. Târnava-Mare.

Dintre acestea au fost menținute și funcționează și azi sucursalele: D. Sânmărtin, Lugoj, Mediaș și Tg.-Mureș — în afară de sucursala Brașov înființată încă la 1882, cu conlucrarea lui *Parteniu Cosma*, sub directoratul lui Visarion Roman, precum și afară de sucursalele București, Cluj și Timișoara, fondări post-belice. Celelalte au fost unele revocate, iar altele cedate în mod desinteresat unor fondări noi românești din părțile locului. Azi „Albina“ are o rețea de 8 sucursale, situate geograficește foarte norocos, dincoace de Carpați cinci, putând domina prin ele în întregime acest colț de țară, iar câte o sucursală în București, Lugoj și Timișoara.

La anul 1911 la propunerea lui *Parteniu Cosma* s'a încercat și deschiderea unei sucursale a „Albinei“ în America la New-York. Au și fost delegați acolo doi funcționari superiori ai „Albinei“. Planul însă a eșuat din motive independente de „Albina“ și de delegații ei, cari au fost rechemări la posturile lor.

Aici pot înșira, cred, și banca „Furnica“ din Făgăraș, cu caracterul ei de afiliațiune a băncii „Albina“, înființată la 1883, la care banca „Albina“ a fost și este și în prezent, cel mai mare acționar. Banca „Furnica“ a fost și unica bancă românească din Ardeal, clientă a băncii „Albina“, la care directorul *Parteniu Cosma* a acceptat să funcționeze ca membru al consiliului de administrație. Ar fi putut obține *Parteniu Cosma* ușor astfel de funcții la toate băncile românești din Ardeal prin marele sprijin, ce l-a dat și extraordinara vază de care se bucura. A refuzat însă consecvent toate invitațiile și insistențele, lucru destul de rar și pe vremuri, dar și mai rar, dacă nu inexistent, în zilele noastre, dat fiind, că funcțiile oferite erau și atunci, ce este drept modest, dar totuși împreunate cu remunerații (tantiemă, onorarii).

Încă la 1879 prin intervenția sa personală *Parteniu Cosma*, pe atunci deputat și avocat-jurisconsult al „Albinei“, a exoperat cotarea scrisurilor fonciare ale „Albinei“, la bursa din Budapesta, iar ca director, după înlăturarea a număroase dificultăți, a reușit să obțină mai târziu, la 1901, (în baza cererei înaintată guvernului unguresc încă 1899!) admi-

terea scrisurilor fonciare drept garanție la oficiile și întreprinderile publice și pentru altfel de obligațiuni față de Stat, arândași și furnisori, antreprenori etc. Doi ani mai târziu obține în fine și lombardabilitatea scrisurilor fonciare la Banca Austro-Ungară.

Au însemnat succese de seamă aceste înfăptuiri ale directorului *Cosma*, în atmosfera de ostilitate manifestată pe acele vremuri continuu față de români în genere și de banca „Albina” și celelalte bănci românești în special.

„Albina” a avansat prin ele în rangul primelor institute de bani ale Monarhiei Austro-Ungare. Scrisurile fonciare ale „Albinei”, având la baza emisiunii lor, împrumuturile ipotecare aprobate, după norme severe, mai fiind bine fondate și garantate și prin fonduri de garanție speciale, impuse de lege, au devenit imediat hârtii de valoare, reputeate și de mare căutare, nu numai în țară, ci și în străinătate.

Prin ele banca „Albina” a ajuns în posibilitatea de a-și spori capitalurile de operațiuni, de a-și continua și intensifica, direct și prin băncile surori, înființate în interval cu ajutorul ei puternic, acțiunea sa binefăcătoare fărănimii dela noi: ajutorarea ei cu credite ieftine și de durată lungă, prin care această fărănime s'a putut ridica la bunăstarea ei relativă de mai târziu. Această fără primejdia imobilizării mijloacelor sale pecuniare proprii și ale celorlalte bănci în legătură de afaceri cu ea. Tot în interesul promovării unei mobilități, cât mai mari posibile, la băncile noastre din cuprinsul Ardealului și părțile anexe și a puținței pentru acestea de a-și crea rezerve mobile de efecte pentru trebuințe urgente, extraordinare și neprevăzute, „Albina” a introdus la 1904, la propunerea directorului *Cosma*, un nou ram de operațiune: împrumuturile ipotecare cedate, adică primirea pe calea cesiunii a creditelor ipotecare de lungă durată ale acestor bănci, împrumuturi cari au sporit în măsură însemnată baza de emisiune a scrisurilor fonciare.

Dragostea și viul interes, ce purta păturei fărănești a poporului nostru, a manifestat-o *Parteniu Cosma* și prin înlesnirea formalităților pentru contrac-

tarea împrumuturilor și asigurarea lor. A introdus la 1891 un ram nou de afaceri special pentru fărănime: Creditele personale fărănești. Un ram de afaceri de altcum foarte puțin rentabil pentru bancă. Aceste împrumuturi erau garantate cu obligațiuni cu cavenți și au devenit foarte populare, căci s'au evitat prin ele continua necesitate de înoire a actelor de împrumut, a polițelor, împreunate nu numai cu dificultăți și formalități multe, dar și greu de împlinit, de un popor acum patru decenii încă cu un număr însemnat de analfabeți. În plus și costisitoare pentru clienți.

*

La 1895 în vederea situației materiale uneori mai mult decât modeste a numărului elevi români dela școlile medii din Sibiu, adăpostiți în locuințe periferice insalubre și adeseori și subnutriți, cu ceea ce puteau primi de acasă cu traista, la propunerea lui *Parteniu Cosma* banca „Albina” decide înființarea „Mesei studenților”, prima instituțiune de acest fel la noi Români ardeleni.

„Masa” aceasta a fost pusă în funcțiune la 1 Octombrie 1895 sub administrația proprie a institutului, în o aripă a edificiului băncii „Albina” anume amenajată acestui scop. Au beneficiat de ea în cursul anului școlar zilnic 50 de elevi, dovediți săraci și meritoși, dela școlile medii din Sibiu, admiși în fiecare an în bază de concurs.

Sub conducerea „Reuniunii Femeilor Române” din Sibiu, prezidată de D-na Maria P. Cosma, soția, azi văduva directorului *Parteniu Cosma*, ajutată în această frumoasă acțiune și de cele trei fiice ale ei și de doamnele din societatea sibiană, bursierii primeau aici zilnic masa, hrană abundentă și substanțială, precum și educație socială corăspunătoare și necesară viitorilor intelectuali. În același timp Masa studenților a oferit beneficiarilor ei și hrana sufletească a naționalismului integral, atât de importantă și necesară elevilor români dela școlile medii ungurești și germane ale Sibiului. Școlile medii românești pentru băieți nu aveam încă pe vremurile acelea.

Un regulament special elaborat de însuși directorul *Cosma* impunea bursierilor la masă, ca și în afară de ea, observarea tradițiilor religioase ale nea-

mului și purtare strict morală. Neobservarea lor, ca și regresul în studii erau sancționate gradat până la eliminare dela masă.

Se urcă la mai multe sute numărul elevilor de liceu și dela alte școale secundare, admiși și ajutați de banca „Albina“, în cursul celor trei decenii de existență a „Mesei studenților“.

La anul 1932 „Masa studenților“ a fost apoi trecută de sub conducerea și patronarea nemijlocită a „Albinei“, dar cu menținerea sprijinului ei material, sub îngrijirea și patronarea Comitetului școlar al liceului „Gheorghe Lazăr“ din orașul nostru.

Mulți dintre bursierii de odinioară a „Mesei“ au ajuns cu timpul la cele

mai înalte culmi ale ierarhiei Statului, în lumea științifică, la universități, în literatură, etc.

Exemplul dat de banca „Albina“ cu deschiderea Mesei studenților, pe cât de norocoasă, pe atât de necesară, a fost apoi urmat în curând și în alte centre importante culturale românești ale Ardealului: Brașov, Brad, Cluj, etc., ajutate și ele bănește, în nizuințele și realizările lor nobile, de către „Albina“.

Iată acum câteva cifre rotunde interesante și instructive asupra progreselor gigantice realizate și a sumelor impunătoare, ce banca „Albina“ a putut sacrifica pentru scopuri filantropice-culturale în cursul celor trei decenii cât a fost la conducerea ei executivă directorul *Parteniu Cosma*.

Finele anului	Active totale	Cap. soc.	Fonduri de rezervă	Depuneri	Fondul de Pensuni	Debit brut	Debit net
1885	Fl. 3.301 mii	300 mii	46 mii	972 mii	15 mii	232 mii	44 mii
Sub directoratul lui P. Cosma:							
1886	Fl. 3.580 mii	300 mii	52 „	2.089 „	20 „	259 „	45 „
1891	„ 6.911 „	300 „	102 „	5.079 „	48 „	443 „	69 „
1896	„ 9.208 „	600 „	346 „	5.498 „	107 „	579 „	131 „
1901	Cor. 20.855 „	1.200 „	685 „	11.092 „	312 „	1.192 „	258 „
1906	„ 26.405 „	1.200 „	812 „	13.833 „	486 „	1.420 „	262 „
1911	„ 50.695 „	3.000 „	1.365 „	24.845 „	758 „	2.407 „	500 „
Iar cel din urmă bilanș, care poartă semnătura lui PARTENIU COSMA, arată:							
1914	Cor. 54.074 mii	6.000 mii	1.660 mii	22.489 mii	899 mii	2.854 mii	458 mii

În aceeași perioadă suma plasamentelor, a împrumuturilor de tot soiul, aprobate de banca „Albina“ arată următoarele sporuri și cifre

La finele anilor	buc.	în val. de	Fl.
1886	12.541	Fl.	4.089 mii
1889	47.559	„	9.257 „
1896	51.475	„	15.203 „
1901	59.895	„	Cor. 23.607 „
1906	72.858	„	29.822 „
1911	95.559	„	54.657 „
1914	97.394	„	64.283 „

Valoarea imobilelor proprii, conform bilanșului și a sumelor donate de „Albina“ la aceleași epoci, pentru scopuri culturale și filantropice, o ilustrează următoarele cifre:

	Valoarea imobilelor	Sumele donate pt. scopuri culturale
1886	Fl. 129 mii	Fl. 1.228 mii
1891	„ 160 „	„ 3.248 „
1896	„ 214 „	„ 26.081 „
1901	Cor. 800 „	Cor. 13.500 „
1906	„ 541 „	„ 16.000 „
1911	„ 600 „	„ 26.000 „
1914	„ 1.150 „	„ 35.000 „
		Total Cor. 150.000 mii

aur, sau rotund Lei 5 milioane de azi.

Urcări de capital social s'au făcut la banca „Albina“ în timpul funcționării lui P. Cosma, la conducerea executivă ca

director, și la propunerea acestuia, în intervalul 1886 până la 1914 patru:

La 1895 dela	Fl.	300.000—	la	Fl.	600.000—
„ 1907	„	Cor. 1.200.000—	„	Cor.	2.400.000—
„ 1909	„	2.400.000—	„	„	3.000.000—
„ 1912	„	3.000.000—	„	„	6.000.000—

Toate cu succes strălucit multămită încrederei generale de care se bucura acest institut și conducătorii lui, în frunte cu *Parteniu Cosma*.

Acesta a fost și un cald sprijinitor al literaturii de specialitate financiară-economică, care acum 4—5 decenii ne lipsea aproape complet, cu care însă am fost înzestrați, la propunerea directorului *Cosma*, de banca „Albina”.

O serie întreagă de cărți didactice pentru uzul elevilor unicei noastre școli superioare de comerț din Brașov, de pe vremuri și mai multe publicații de interes financiar-economic bancar, au putut vedea lumina tiparului prin sprijinul înțelegător și dărnicia băncii „Albina”:

„Principii comerciale” de prof. Ioan C. Panfu. „Contabilitatea simplă și dublă” de acelaș. „Merceologia și tehnologia” de prof. Arseniu Vlaicu. „Dreptul cambial” de prof. Ioan Socaciu. „Compasul românesc” de Nicolae Petra-Petrescu, (1892—1898). „Drepturile, datorințele și responsabilitatea membrilor din direcțiune și Drepturile, datorințele și responsabilitatea membrilor din comitetul de supraveghiere” de A. Kormos, în românește de scriitorul acestor șire și altele.

Paralel cu desăvârșirea organizației interne, cu consolidarea și cu așezarea băncii „Albina” pe temelii trainice de propășire viitoare, realizate toate în timp scurt, cu mână norocoasă, *Parteniu Cosma* a dezvoltat o vie acțiune de organizare generală economică-financiară a poporului nostru. La impulsul lui și cu sprijinul „Albinei”, de sub conducerea sa, (semnare de acții și credit de reescont) aproape întreg cuprinsul românesc al Ardealului, Banatului, Bihorului etc., este împânzit, an de an, succesiv, cu tot mai numeroase institute de credit și de

economii, cu caracter pur național, toate tot atâtea citadele ale rezistenței naționale a poporului nostru.

În interval de mai puțin de trei decenii, până la finele anului 1914, deci al anului declarării războiului mondial, numărul acestor așezăminte financiare a fost de 147 bănci, societăți pe acțiuni și 69 institute cu caracter de bănci populare, cooperative. La finele anului 1914 activele totale, averea, curat națională a acestor bănci, reprezenta impunătoarea sumă de 256 Milioane Coroane aur sau peste 8^{1/2} Miliarde Lei, din care sumă 1/4 parte revenea băncii „Albina”.

Mai aveau în totalitatea lor:

Capital social	Cor.	37	Milioane	aur.
Fonduri de rezervă	„	20	„	„
Depuneri spre fructificare	„	112	„	„
Credite de reescont	„	32	„	„

Aceasta din urmă sumă băncile românești ardeleno aveau, aproape în întregime, dela Banca „Albina”.

Sunt impresionante cifrele acestea, asupra capitalurilor, ce au putut fi concentrate în mai puțin de 4 decenii, la institutele noastre de bani, din munca, sudoarea și simțul de cruțare al unui popor sărac, dar harnic, avizat la puterile sale proprii. Aceste capitaluri rulau tot în folosul poporului pentru îmbunătățirea situației sale materiale, promovarea și ridicarea culturii sale, întărirea conștiinței sale de Român, și a încrederii sale într'un viitor mai bun; rezultând din toate acestea fortificarea rezistenței sale naționale.

Iată un exemplu concludent, din cele foarte numeroase, ale binefacerilor revărsate asupra satelor noastre de prețutindeni, a propășirii lor și a locuitorilor lor, prin acțiunea conștientă și sistematică a băncilor noastre, în frunte cu „Albina” și cu ajutorul ei.

În comuna Oena-Sibiului cu saline și băi sărate, la distanța de 13 km. de Sibiu, având un hotar de 10.500 jug. pământ arător, 2300 jug. pășune și 1300 jug. pădure și 4000 de locuitori, în preponderanță Români, acum 50—60 ani Românii

erau în mare inferioritate față de conlocuitorii Maghiari, în ce privește proprietatea de pământ, și casele lor sărăcicioase erau situate la periferia comunei. Pentru a-și asigura traiul Românilor erau nevoiți să ia pământurile Ungurilor pentru lucrare „în parte” și „a treia”.

Deja la 1880, opt ani după înființare, Banca „Albina” cumpără dela un proprietar maghiar din localitate 300 jug. pământ, pe seama țărănimii lipsită și setoasă de pământ. Parcelată această moșie și vândută în condiții avantajoase plugarilor, au luat ființă imediat cam 300 de gospodării. La câțiva ani a urmat altă cumpărare de 250 jug. și vânzare tot către plugăria românească. Se evaluează cumpărările de moșii făcute de harnica noastră țărănime din Oena-Sibiului, în ultimii 50 de ani, marea lor majoritate în primii 30 de ani, aproximativ la 2000 de jug., în valoare de circa Fl. 400.000.— aur sau peste 13.000.000 Lei de azi.

Intrămăși materialicește prin muncirea rațională a pământului excelent, la care au ajuns și prin economia de vite, cu care au început a se ocupa mai intensiv, având pășune suficientă și bună, Ocenerii au putut să înceapă și o activitate edilitară mai intensivă. Casele sărăcicioase, acoperite aproape toate cu paie, încetul cu încetul au dispărut. Locul lor l-au luat construcții solide, case de locuit și edificii economice: grajduri și șuri de cărămizi, acoperite cu țigle și mai aproape de centrul comunei. Asemenea s'au construit și parte s'au achiziționat de Români prin cumpărare, un număr însemnat de vile în nemijlocita apropiere a băilor sărate, cari asigură proprietarilor lor, în sezonul băilor, frumoase venituri. Toate acestea cu ajutorul creditelor eficiente acordate de Banca „Albina”, cu mână largă, dar și cu precauțiunea cerută. Numărul caselor de zid și a edificii economice solide, construite în interval de 15—30 de ani înainte de izbucnirea războiului mondial, este evaluat la 600 casele și la 700 edificii economice, reprezentând o valoare de 8—10.000.000.— Lei. Nu numai s'a îmbunătățit, în curs de câteva decenii situația materială a Ocenerilor față de trecut, ridicăți unii chiar la bună stare apreciabilă,

ei s'a schimbat radical și înfățișarea exterioară a comunei, azi cu un aspect de orășel.

În același timp s'a sporit mult și numărul intelectualilor eșiți dintre Oceneri dintre cari unii azi în frumoase situații morale și materiale.

Și ca la Oena-Sibiului au progresat satele noastre și în alte ținuturi, prin activitatea binefăcătoare a băncilor noastre*).

*

Încă în 1898, abia la un deceniu dela ocuparea postului său la „Albina”, directorul *Parteniu Cosma*, convoacă la inițiativa regretatului Dr. Cornel Diaconovich, primsecretarul „Ăstreii” și fost secretar la banca „Albina”, prima conferință a directorilor institutelor de credit românești dela noi, căreia i-au urmat apoi încă două astfel de conferințe la 1901, a II-a și la 1903 a III-a.

În aceste conferințe ținute sub prezidiul lui *Parteniu Cosma*, ca notar funcționând Dr. Cornel Diaconovich, reprezentanții autorizați ai băncilor noastre, pe atunci deja în număr de 75, au pus în discuțiune, au luat o serie de măsuri și au dat directive folositoare pentru buna îndrumare a administrației interne și pentru consolidarea și prosperarea viitoare a ținutelor noastre așezăminte financiare.

Un comitet de acțiune și conducere, sub denumirea „Delegațiunea băncilor române”, compus sub prezidiul lui *Parteniu Cosma*, din 5 reprezentanți ai băncilor mai de seamă din diferitele ținuturi ale Ardealului și Banatului etc. a fost instituit încă în prima din aceste conferințe la 1898. Secretar a fost desemnat Dr. C. Diaconovich, inițiatorul și sufletul acestei importante acțiuni.

Hotărârile luate în aceeași primă conferință cu privire la înființarea unui organ de publicitate financiar-economic și la editarea unui Anuar al institutelor financiare române din Ardeal (continuare al *Compass-ului Românesc* a lui Nicolae P.

*) Datele acestea le datoresc, mare parte, bărbatului de încredere de jumătate de veac al băncii „Albina”, părintelui Isăia Popa din Oena-Sibiului, vestitul cântăreț, care a avut prin mijlocirea contractărilor de împrumuturi, un rol important în ridicarea bunăstării materiale a păstoriișilor săi și a comunei sale natale în general.

Petrescu, ce apăruse în 1892—1898, cu cheltuelile „Albinei“) au fost puse în scurtă vreme în executare. Cu 1 Ianuarie 1899 a început să apară în Sibiu „Revista Economică“ sub direcția lui Dr. C. Diaconovich, ca prima revistă de specialitate românească de acest fel în Ardeal. În primii 2 ani, 1909—1900 a apărut această revistă lunar și începând dela 1901 săptămânal. Iar Anuarul Băncilor Române, anul I. cu datele statistice obicinuite în astfel de publicații, asupra tuturor băncilor noastre pe anul 1899, își face apariția la anul 1900, redactorul lui fiind, dela început, scriitorul acestor șire, indicat însă în publicație numai cu începere dela anul al X-lea de existență, 1910. „Revista Economică“ continuă să apară și azi, are deci un trecut de 4 decenii fără unul, pe când „Anuarul Băncilor Române“, după o existență de 20 ani (1900—1919, I—XX) și-a sistat apariția.

La 1907 organizația ocazională a băncilor românești ardeleni, în ființă dela 1898, condusă de comitetul numit „Delegația Băncilor Române“ se transformă în „Solidaritatea“ de azi, federala băncilor ardeleni. Cu statute elaborate de fostul ministru de finanțe, actualmente administrator-delegat al Băncii Naționale a României, dl Ion I. Lapedatu, pe atunci directorul băncii „Ardeleana“ din Orăștie, și urmaș al lui Dr. Diaconovich în funcția de secretar al „Delegațiunii“, asociația „Solidaritatea“, în frunte cu înțelegătorul și energicul *Parteniu Cosma*, secondat de însușleșitul Ion I. Lapedatu, ca secretar, continuă cu vigoare realizarea programului ei: promovarea prosperității solide a băncilor însoțite și apărarea pe toate căile a intereselor lor materiale și morale.

Stabilește norme generale unitare privitoare la contabilitatea, controlul trebuincios și bunul mers al afacerilor administrative; stăruiește și impune membrilor ei punerea lor în practică. Cea mai de seamă realizare a ei antebelică a fost, că a introdus, prima în fosta Monarhie Austro-Ungară, obligativitatea controlului periodic autonom între membrii ei, cel puțin odată, tot la 2 ani. Aceste revizii se efectuiau prin revizorii experți ai federației recrutați din cei mai buni specialiști dela băncile noastre.

Control obligator și celelalte măsuri de bună gospodărie și consolidare, introduse de „Solidaritatea“, au contribuit foarte mult la ridicarea prestigiului și creditului băncilor noastre, iar exemplul „Solidarității“, cu instituirea controlului obligator, a fost urmat ulterior și de băncile compatrioților noștri Sași și de asociațiile regnicolare de bănci din capitala Ungariei.

Găsesc că aici este locul să amintesc și despre caldul și puternicul sprijin, moral și material, dat de *Parteniu Cosma*, prin banca „Albina“ și celelalte bănci, înmânunchiate în „Solidaritatea“, înființării primei societăți românești de asigurare din Ardeal: „Prima Ardeleana“, azi cu sediul central în Cluj, inițiată și înfăptuită la 1911 de dl Ion I. Lapedatu.

Această societate cu capital inițial de Cor. 1.200.000.—, azi de Lei 10 Milioane, a umplut o simțitoare și reală lacună a organizației noastre financiare-economice și operează în modul cel mai satisfăcător în folosul poporului nostru prin Centrala sa și număratoarele sale sedii secundare, dela noi și din Dechiul Regat, în capitală și în provincie.

*

Nu poate rămânea în sfârșit nemenționat aici și cu această ocazie, marele aport moral și material adus, la îndemnul și stăruința lui *Parteniu Cosma*, de Banca „Albina“, împreună cu alte câteva bănci ardeleni, la înființarea Caselor de împrumut pe amanet (Muntele de Pietate = Casă de zălogire) București, la anul 1906.

Până la anul 1906 în România n'au existat astfel de instituții de mare folos poporațiunii sărace. O încercare a fostului ministru de finanțe din guvernul conservator Menelas Germani (ministru 1888—1905), a eșuat la timpul său, fiindcă Ministrul Germani, fără a ținea cont de stările de fapt ale țării românești de pe vremea sa, voia să înființeze Muntele de Pietate, după modelul din statele apusene, cari aveau astfel de așezăminte cu vechime de secole.

În 1906 chestiunea a fost reluată de ministrul de finanțe Tache Ionescu, în urma unei propuneri primite dela banca „Albina“, Sibiu, la inițiativa lui Dr. C. Diaconovich și sprijinită călduros și cu multă înțelegere de *Parteniu Cosma*.

Proiectul de lege pentru înființarea „Muntelui de Pietate“, elaborat din încredințarea ministrului Tache Ionescu de Dr. Diaconovich, a fost votat aproape neschimbat de Corpurile legiuitoare române, ajungând legea la promulgare deja la 21 Februarie 1906. Prin această lege s'a acordat concesiunea înființării și întreținerii de Case de Imprumut pe Amanet în România unui sindicat de capitaliști români. Acest sindicat a fondat apoi pentru exploatarea concesiunii o societate anonimă pe acțiuni, semnatarii capitalului social fiind exclusiv Români din Ardeal, România și Bucovina.

Astfel au luat ființă deja la 4 Aprilie 1906 „Casele privilegiate de Imprumut pe Amanet din România“, în capitala de azi a țării, cu capital exclusiv național și totodată ca cea dintâiu întreprindere financiară creată și susținută în comun de Români din Regat, Transilvania, Banat și Bucovina.

Capitalul social de Lei 1 Milion în 2000 acțiuni a 500 Lei a fost semnat în majoritate la noi, iar restul în Regat și Bucovina. Deși subscripțiunea n'a fost publică, fondatorii au fost asaltați cu cereri de acțiuni în sumă aproape întreită.

Membrii primului consiliu de administrație au fost următorii: *Parteniu Cosma*, președinte; Nicolae Xenopol, deputat, vicepreședinte; Dr. Ioan Mișu, mare proprietar, avocat, Orăștie; Dr. Ioan Meșianu, mare proprietar, avocat, Zărnești, lângă Brașov; Nicolae Cavaler de Flondor, mare proprietar, Cernăuți; Nicolae Lahovary, deputat; Victor Ionescu, deputat și Constantin Steriu, bancheri, toți trei din București.

Primul consiliu de cenzori a fost compus din: Alexandru Ciureu, prim-ajutor de primar și Dr. Constantin Rădulescu, medic, ambii din București; Ion I. Lapedatu, pe atunci secretarul băncii „Ardeleana“, Orăștie, iar censor supleant au fost: G. Stroescu, ajutor de primar și N. Paciurea, inginer, ambii din București, și Dominic Rațiu, revizor la banca „Albina“, Sibiu. Director general a fost instituit inițiatorul acestei instituțiuni, de folos obștească, Dr. Cornel Diaconovich.

Muntele de Pietate a avut, precum vedem, nu numai prin inițiatorii, fonda-

torii și acționarii săi, ci și prin compoziția organelor lui de conducere și de control: Consiliul de administrație și de cenzori, caracter de întreprindere ardelenescă. Muntele de Pietate și creațiunea ei de mai târziu „Banca Carpaților“, București, au activat și prosperat, în mod satisfăcător și folositor scopurilor pentru cari au fost întemeiate, până la intrarea României în războiu la 1916.

* * *

Parteniu Cosma pe teren bisericesc, cultural și publicistic.

Pe teren bisericesc *Parteniu Cosma* a dezvoltat din tinerețe și toată viața sa o activitate extraordinară și mănoasă în rezultatele sale, ca pușini alții în epoca sa. A început activarea pe acest teren la 1868 ca deputat la primul congres național bisericesc în Sibiu, unde a fost notar al comisiunii încredințată cu redactarea Statutului Organic. Originalul acestui epocale realizări a marelui Șaguna poartă pecetea inelului personal al lui *Parteniu Cosma*, inel de aur, de prețioasă amintire, primit ca dar dela Mitru Șaguna. Parte însemnată, poate chiar covârșitoare, a avut *Parteniu Cosma*, după moartea lui Șaguna, și la compunerea: Normativelor, regulamentelor și instrucțiunilor privitoare la organizarea și guvernarea bisericii, apărute și puse în aplicare de Mitropolitul Miron Romanul.

Timpe de jumătate secol *Parteniu Cosma* a activat fără întrerupere, intensiv și cu mare succes, în toate corporațiunile noastre bisericești: Comitete parohiale, Sinoade parohiale, eparhiale și în congresele național-bisericești, totdeauna în primele șire și cu rol conducător și determinator. A fost în chestiunile bisericești, școlare, autoritate deobște recunoscută, ceea ce împreună cu marea activitate dezvoltată în toate chestiunile bisericești și școlare, i-a și adus numele de Mitropolitul laic al bisericii ortodoxe.

Măreața Catedrală ortodoxă a Sibiului și nenumăratele biserici și edificii școlare din orașe și sate, din întreg cuprinsul Mitropoliei noastre, dacă ar avea glas,

ar putea grăi despre marea număr de cărămizi cu cari *Parteniu Cosma* a contribuit la construirea lor, direct, prin colecte inițiate de el și indirect prin „Albina“.

Iată și o constatare și caracterizare a activității pe teren bisericesc a lui *Parteniu Cosma* datorită fericitului Episcop Roman Ciorogariu dela Oradea, în „Zile trăite“ pag. 498: *) „Personalitatea superioară i-a creat lui *Parteniu Cosma* o poziție dominantă în corporațiile noastre bisericești“ și încheie intercalând câteva cuvinte cu citatul din Evanghelie: „Toate câte s’au făcut în viața noastră bisericească constituțională, prin dânsul s’au făcut și fără de el nimic nu s’a făcut“, fixând prin aceasta un adevăr verificabil, oricând și de oricine, prin actele, protocoalele sinoadelor, congreselor național-bisericești, etc.

*

La „Astra“ noastră culturală din Sibiu *Parteniu Cosma* asemenea a lăsat urme neșterse ale activității sale prodigioase și a interesului viu, ce a purtat întregă viața sa acestei instituții. Din Comitetul central al acestei societăți a făcut parte *Parteniu Cosma* dela mutarea sa la Sibiu și până la sfârșitul vieții sale.

Încă la 1881 „Astra“ prin comitetul ei central a luat hotărârea să aranjeze o expoziție națională a produselor poporului românesc.

Guvernul maghiar, ostil chiar și manifestațiilor pacifice, de vitalitate și culturale de acest fel ale Românilor, refuză să-și dea asentimentul, sub cuvânt, că aranjarea de expoziții nu intră în cadrele Statutelor „Astrei“.

Parteniu Cosma în fruntea unui comitet de inițiativă, compus din personalități de seamă ale Sibiului și întreg Ardealului se hotărăște să aranjeze el, cu acest comitet, expoziția și cu energia sa cunoscută reușește să învingă toate dificultățile. După o muncă încordată și anevoioasă, cu colectarea obiectelor din întreg cuprinsul Ardealului, selecționarea și aranjarea lor, la care a avut o importantă contribuție și Dna Maria P. Cosma,

tovarăsa sa de viață, expoziția a putut fi deschisă în scurtă vreme, deja la 27 August 1881, în reședința de vară a Mitropolitului Miron Romanul și grădinile de pe lângă ea, din Strada Carmen Sylva de azi, fostă Str. Schenis.

Reușită strălucit, în toată privința, atât prin numărul mare al obiectelor expuse, cât și prin varietatea, frumusețea și valoarea lor, precum și prin felul lor de aranjare, expoziția a fost foarte cercetată de un număr neașteptat de mare de vizitatori din întreg cuprinsul Ardealului, precum și din Vechiul Regat și Bucovina.

Cu același cald entuziasm și viu interes a promovat și sprijinit *Parteniu Cosma* aranjarea expoziției dela 1906 a „Astrei“, sub conducerea lui Dr. C. Diaconovich, precum și aranjarea și organizarea secției ardeleni a marelui expoziții românești din București din același an, ambele pregătitoare și fortificatoare ale sufletelor românești de pretutindeni, pentru cele ce aveau să urmeze și au și urmat, 12 ani mai târziu: încheierea tuturor Românilor într’un Stat național unitar la anul 1918.

Că prin directorul *Parteniu Cosma*, sursele materiale ale institutului, de sub conducerea sa, au fost puse la contribuție largă pentru acoperirea enormelor cheltuieli reclamate de organizarea acestor manifestații, nu numai culturale, ci în prima linie naționale, apoi pentru premiarea expunătorilor etc. este de sine înțeles.

Tot *Parteniu Cosma* este cel-ce, cu simțul său practic, a deslegat și determinat în mod norocos schimbarea numelui „Astrei“ din „Asociația Transilvană pentru literatura și cultura poporului român“ în cel actual de: „Asociațiunea pentru literatura și cultura poporului român“, lărgind astfel câmpul de activitate a acestei societăți.

Anume guvernul maghiar, în pornirea sa șovină, a stăruit să se elimineze din titlul „Astrei“ cuvântul „transilvană“ ca o noțiune de drept public, ce, prin uniunea Transilvaniei cu Ungaria, a încetat. Contrară fiind deci stărilor de drept și de fapt — argumenta guvernul maghiar — această noțiune nu mai poate fi menținută și tolerată în titlul „Astrei“. Aceasta

*) Oradea 1926.

a fost chiar amenințată cu dizolvarea în caz de neconformare.

După discuții aprinse în sânul comitetului cu ocazia adunării generale, căreia urma să se supună spre decizie această delicată chestiune, *Parteniu Cosma* a dat soluția practică, salvatoare, și prin consecințele sale, binefăcătoare, soluție adoptată apoi în unanimitate și spre mulțămirea tuturor.

Argumentul decizător al lui *Cosma* pentru împlinirea ordinului, de altfel ilegal al guvernului, a fost, că pe când în trecut activitatea „Astrei” era mărginită la cadrele înguste ale Ardealului, prin schimbarea cerută „Astra” va putea activa în cadre mai largi pentru răspândirea culturii și literaturii române, în afară de Ardeal, încă și în părțile ungurene: Bihor, Maramureș, Crișana și în Banat.

Abandonarea cuvântului „transilvană” din titlul „Astrei”, impusă de guvern, admis însă de același guvern și în același timp să fie menținut în titlurile societăților maghiare din Ardeal: „Erdélyi Közművelődési Egylet”, faimoasa EMKE; „Erdélyi Kárpát Egyesület”; „Erdélyi Gazda-Egyesület”, și altele, a fost deci favorabilă, în consecințele sale, pentru noi Români. Desigur contra intențiilor guvernului maghiar!

„Astra” cu internatul ei de fete a fost pe lângă biserică al doilea copil răsfățat a preocupărilor de toată viața a lui *Parteniu Cosma*.

Impozantul edificiu al Muzeului și Bibliotecii „Astrei”, al Internatului de fete și al Caselor de Report, își datorează existența, mare parte largi munificențe, de care a fost împărtășită bătrâna și importantă instituție culturală a noastră „Astra”, de către banca „Albina” la propunerea și cu concursul lui *Parteniu Cosma*. Acesta pe lângă număroasele și importante sume pe cari le propunea să fie aprobate an de an de adunarea generală pentru trebuințele „Astrei”, a lansat și întretinut, ani de zile, și o colecție publică în favorul ei, care a dat rezultate neașteptat de bune.

*

Nu voi uita se amintesc și să prezint aici pe *Parteniu Cosma* și în ipostaza sa de conștient și desinteresat canalizator la destinație a impor-

tantelor sume de multe milioane, rotund Cor. 875,000 aur sau rotund Lei 28^{1/2} milioane de azi, pe cari marele boier mecenat basarabean Vasile Stroescu, le-a vărsat, cu mână largă prin anii 1910—1913 asupra Ardealului și celelalte ținuturi românești, pentru ajutorarea bisericilor și școalelor noastre.

Desigur nu greșese dacă atribui o mare parte a meritului, dacă nu chiar întreg meritul, acestei mari și neuitate acțiuni filantropice și culturale, sugestiilor fericitului *Parteniu Cosma*, cu care Vasile Stroescu întrase în strânse și durabile legături de prietenie. Prin munificența sa ne mai pomenim la noi, felul discret cum aceasta era exercitată, dela distanță, de acest donator generos, cunoscut de puțini oameni dela noi, precum și prin concepția și dispoziția sa, ca ajutoarele să fie imediat întrebuintate pentru acoperirea nevoilor urgente și nu pentru crearea de fonduri, Vasile Stroescu a devenit pentru todeauna, o figură legendară, în sânul poporului nostru. Precum tot legendă a fost și credința guvernului maghiar și a presei evreo-maghiare, cari vedeau în marele mecenat un emisar politic deghizat, la spatele căruia presupuneau Rusia țaristă ori România.

* * *

Cu ziaristica s'a ocupat *Parteniu Cosma* încă din tinerețe. A redactat, precum am amintit deja la alt loc, ziarul „Concordia” din Budapesta, colaborând în același timp și la o joale umoristică a studențimii universitare române, în care își plasa spiritele și epigramele, de multe ori aspre și pișcătoare, la adresa politicienilor zilei.

Număroase articole de ale sale, de importanță, privitoare la chestiunile dela ordinea zilei: politice, bisericesti și culturale, precum și articole polemice au văzut lumina zilei în „Telegraful Român” și în alte ziare românești.

A distins cu colaborarea sa prețioasă și organul nostru „Revista Economică”, în care a dat publicității mai multe articole judicioase: de combatere și polemice cu presa maghiară și de critică a unor acțiuni, după convingerea sa,

greșite și păgubitoare, pornite de cercurile noastre superioare bisericești. Amintim dintre aceste articole: „Clevetirile băncilor maghiare“ (Nr. 46 din 1901), „Albina“ tot gogorită“ (Nr. 2 din 1902); apoi în legătură cu fondarea așa zisei bănci culturale din Sibiu la 1906: „Idolul de aur în biserică și în sinoade“ și „Incompatibilitatea și nepotizmul la bănci.“

Dintre publicațiile sale apărute în broșură amintim: „Regularea de posesiune în Transilvania și părțile ungurene“, apărută în 1880, în Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, broșură ce se ocupă cu chestiunea urbarială, în care *Parteniu Cosma*, trecea drept o somitate recunoscută de cercurile juridice din țară, românești și străine. Mai este de amintit broșurica „Răscoala țărănească în România“, apărută la 1907, tot în Tipografia Arhidiecezană. În aceasta *Parteniu Cosma*, cu franchețea ce-l caracteriza, face o aspră critică a felului greșit cum s'a înfăptuit la 1864 improprietărea țăranului clăcaș în România, condamnat a rămânea și mai departe, tot sclavul foștilor săi stăpâni. I s'a dat puțin pământ pentru bani, dar nu i s'a dat și puțința să-l cultive, neavând vite de muncă, nici pășunea necesară ținării vitelor. Și mai era lipsit și de casă de locuit, precum și de lemne de construcție.

În o conversație, ce a avut la 1876, cu ilustrul bărbat de stat Ion C. Brătianu, *Parteniu Cosma*, i-a spus acestuia, ca o prorocie: „Nu m-ași mira deloc dacă în România înșiși țăranii vor căuta mod și mijloace, ca staful să fie necesitat a rezolva încă odată desrobirea țăranilor, în mod drept și echitabil“.

Parteniu Cosma și-a repetat această părere și la 1900 la T. Severin, în cadrul unui toast, ce a ținut la banchetul dat în onoarea membrilor „Astrei“, sosiți acolo în excursiune dela Băile Herculane, unde se ținuse adunarea generală a acestei societăți. În acest toast *Parteniu Cosma* a atras din nou atențiunea celor în cădere asupra situației insuportabile a țăranului din România, creată prin legea de improprietărire. A dat totodată expresiune femerei sale, că dacă legislatorii nu se vor îngriji la timp să-i facă țăranului posibilă existența ca

plugar, oricât de blând din fire este țăranul, nevoile îl vor împinge la ultima ratio, la răsvrătire.

Profeția s'a împlinit întocmai, peste un deceniu și ceva, prin răscoala țărănească dela 1888, suprimată curând, fără însă ca cei chemați să fi tras din ea vreo învățătură. S'a împlinit și a doua prorocie a sa, cea dela 1900, ca și prorocirea dela 1896 a poetului Gheorghe Coșbuc, din celebra sa poezie „Noi vrem pământ“ *) — prin răscoala țărănească dela 1907.

Abia acum Guvernul, cu sprijinul frățesc al tuturor partidelor politice unite, procedează la reformele și completările legii, cerută de atâta vreme de țăranimea clăcașe, impuse de buna rațiune și de dreptate și preconizate cu decenii în urmă de adânc cunoscătorul nevoilor țăranimii și clarvăzătorul *Parteniu Cosma*.

Parteniu Cosma — ea om.

Parteniu Cosma, ca fizic de statură mijlocie, spătos, cu cap rotund și cu craniu de proporție peste medie, în tinerețele sale cu păr castaniu, ochi bruni, ten alb și rumenit, era tipul omului robust, de mare energie, de inițiativă și biruitor de muncă.

Întreaga înfățișare a sa, privirea sa pătrunzătoare, cercetătoare, severă uneori, pentru ceice nu-l cunoșteau, trada pe omul de înaltă autoritate, de mare voință și conștiință de sine.

În acest corp sălășluia însă un suflet bun și drept, o inimă bună și înțelegătoare pentru nevoile și necazurile semenilor și subalternilor săi.

Sever cu sine însuși, în toate privințele, și extraordinar de sensibil în punctul corectității și a cinstei, prefindea acestea, cu severitate, pe toată linia dela subalternii săi și alți colaboratori ai săi de ori unde. Compromis nu cunoștea și față de ceice, din orice motive, s'ar fi abătut vreodată dela calea dreaptă, proceda fără îndurare și-i pedepsea.

Nu tolera la instituția, ce o conducea și nici în sânul altor corporații, de orice

*) Din poezia aceasta sunt reproduse de PARTENIU COSMA în broșurica sa din 1907, ultimele 2 strofe.

fel, unde activa, decât oameni nepătați, sub raport moral, ca și material.

În acelaș timp însă căuta totdeauna, în nemărginita sa bunătațe, să cruțe, să mai amelioreze, după putință, situația familiilor și copiilor nevinovați ai celor căzuți în păcat. S'ar putea cita din lungul șir de ani ai activității sale de conducător și factor important la multe institute, număroase astfel de exemple de severitate, dar și de bunătațe.

Dela puritanismul său, în cel mai înalt înțeles al cuvântului, *Parteniu Cosma*, nu s'a abătut nici când în viața sa. Nu l-a putut ispiți nici importanța sumă de Fl. 10.000.— = 20.000.— Coroane (în banii de azi rotund Lei 600.000.—) ce i-a oferit, la 1872, sdröbitorul de naționalități, Conte Coloman Tisza, ca să renunțe la candidatura sa pentru Cameră și nici alte astfel de oferte și ispitiri, ce se vor fi încercat cu persoana sa și în alte situații, ce a ocupat în cursul vieții sale.)*

La credințele și convingerile sale, formate ca om particular, ca factor al vieții publice sau ca om politic, totdeauna cu bună chibzuială și nepripit, *Parteniu Cosma* ținea cu îndârjire și nu erau în stare nici cei mai apropiați de el, să-l abată dela linia de conduită odată stabilită de el.

Sobru și cumpătat, în toate acțiunile sale, trăia o viață modestă, numai din sursele sale normale de venit: salariul și tantiema sa de director și diurnele ocazionale dela ședințele diferitelor instituțiuni, la cari lua parte, întrucât acelea peste tot vor fi fost împreunate, în vremurile acelea, cu diurne sau remunerațiuni.

Acaparator de bunuri materiale pentru sine și familia sa n'a fost. Pentru aceasta n'avea nici ațragere, nici înțelegere. În schimb prin sfaturile sale cuminți și sprijinul său, dat pe calea „Albinei“, serii de intelectuali de ai noștri din toate ținuturile cu poporațiune românească, au ajuns stăpâni pe considerabile averi mobiliare și moșii de sute și mii de jugăre.

*) Mistuinea delicată și neplăcută de a-i face oferta aceasta din partea lui Tisza i-a revenit notarului cercual Iosif Vancu din Rieni, pe atunci unul din cei mai buni prieteni ai lui PARTENIU COSMA.

Parteniu Cosma a rămas și în această privință credincios principiului său de întreaga viață: Totul pentru ridicarea neamului și nimic pentru sine.

Cu toate acestea casa lui *Parteniu Cosma* a fost centrul vieții sociale a Sibiului, casă deschisă, unde cu ocazia sinoadelor eparhiale, a congreselor naționale, bisericesti, adunărilor generale ale „Albinei“, al ședințelor comitetului central al „Astrei“ și a reprezentanței Fundațiunii Gojdu, fruntașii Ardealului își dau întâlnire, fie la masa verde pentru discutarea temeinică a diferitelor probleme românești de înțeles obșteșc, fie la masa albă a ospitalierului amfitrion, pentru conversații mai lejere, într'o atmosferă veselă și degajată de orice rigiditate.

Cu astfel de ocazii și în cerc familiar, gravul și nu prea comunicativul *Parteniu Cosma*, însuși devenea vorbăreț și nu conțenea să povestească, cu bonomie, diferite epizoade ale vieții sale, glume și anecdote interesante, în cari era inepuisabil.

În cursul anilor s'au perondat în casa lui *Parteniu Cosma*, un mare număr de fruntași ai neamului nostru de pretutindeni. Din generația mai veche: Vichentie Babeș, Gheorghe Pop de Băsești, Gheorghe Barițiu, Dr. Ioan Rațiu, Dr. Vasile Lucaciu, Coriolan Brediceanu, Gheorghe Șerb și alții. Din generațiile mai noi: Dr. Ioan Mihu, Dr. Vaida-Voevod, Dr. Iuliu Maniu, Dr. D. Bontescu, Octavian Goga și Dr. Ioan Lupaș și alții; iar din Vechiul Regat: Tache Ionescu, Nicolae Xenopol, Nicolae Iorga, Barbu Delavrancea și I. L. Caragiale. În fine din Basarabia, marele mecenat și binefăcător al Ardealului românesc, Vasile Stroescu și din Bucovina deputatul T. Flondor — ca să amintesc numai pe cei mai cunoscuți și mareași.

Ca director și șef-suprem al funcționarilor instituției de sub conducerea sa „Albina“, directorul *Parteniu Cosma* era sever, dar drept. Aprecia prestațiunile fiecăruia după merit, dar distingea la toată ocazia, lansa și ambiționa totdeauna, pe aceia, la cari descoperea aptitudini pentru prestațiuni mai superioare, râvnă și voință de a se perfecționa în specia-

litatea lor, de a se ridica deasupra funcționarilor de duzină și de a se valida și în afară de oficiu, în viața noastră economică financiară *).

* * *

După izbucnirea războiului mondial în anul 1914, *Parteniu Cosma* cere și obține de la Consiliul de administrație al „Albinii” un concediu de recreare, ce-l petrece la vila sa din stațiunea balneară Călimănești, pe malul Oltului, jud. Vâlcea. Un nou concediu de 6 săptămâni obține la 21 Mai 1915, prolongit la 3 luni 1915, pe timp nedeterminat, iar cu ziua de 1 Ianuarie 1916 este trecut, la cererea sa proprie la pensune. Avea vârsta de 79 de ani și împlinise un serviciu conștiințios, devotat și bogat în roade, de aproape 40 ani: 9 ani ca avocat-jurisconsult și 30 de ani în calitate de director.

El a lăsat moștenire urmașilor săi o instituție înfloritoare, deplin consolidată, sub prudenta sa conducere de 3 decenii și aptă să-și continue, cu mai mare avânt, misiunea, în noua situație, ce i-a creiat sfârșitul norocos al războiului și temeliile sănătoase pe care a fost așezată de *Parteniu Cosma*.

După intrarea României la 1916 în vârtejul marelui războiu, respingerea în toamna aceluiaș an a armatelor române, pătrunsă în Ardeal și înaintarea armatei germane pe teritoriul României, a urmat pentru *Parteniu Cosma* și familia sa, compusă din 4 persoane, calvarul refugului și pribegiei. S'a retras, deodată cu armata română, în Moldova și de acolo prin Rusia și Suedia la Paris, unde a luat parte la lucrările Consiliului Național Român.

Reîntors la 1919 în patria sa, acum cu hotarele lărgite, la înfăptuirea căpora a avut și el partea sa de merit, *Par-*

*) Unele amănunte din viața intimă familiară a lui P. Cosma le datorez funcționarului „Albinii” dl Eugen Vaneu, al căruia tufor a fost la timpul său *Parteniu Cosma*.

teniu Cosma a avut satisfacția și fericirea de a putea lua parte la prima ședință a celor dintâi corpuri legislative a României Mari, ca senator al Beiușului, care l-a avut distins reprezentant al său și în parlamentul din Budapesta 9 ani.

Moartea l-a ajuns în ziua de 25 Septembrie 1923, la vila sa din Călimănești, la vârsta patriarhală de 86 ani. I s'au făcut funerarii naționale și a fost înhumat în Sibiu la 27 Septembrie 1923, cu pompa cuvenită marelui sale personalități.

Cu *Parteniu Cosma* a dispărut una din cele mai proeminente figuri din epoca de mari lupte și de sbucium a poporului nostru și a conducătorilor săi pentru conservarea noastră națională.

Privit la lumina faptelor și a realizărilor sale multiple de peste 5 decenii, pe toate terenele, *Parteniu Cosma* ni se înfățișează ca bărbatul neînfriecat, care a ținut totdeauna sus și a fluturat fără încetare flamura celui mai înflăcărat naționalism; ca apărătorul energic și intransigent de totdeauna al drepturilor poporului nostru și ca unul care, prin toată activitatea sa, și-a stabilit un loc de frunte între marii luptători naționali din epoca sa.

Cuvine-se ca toți, cei ce l-am cunoscut și l-am urmărit în toate ipostazele vieții sale publice și am simțit și beneficiăm azi de roadele prodigioasei sale activități, particulari și instituții, să avem cu prilejul aniversării centenare de azi, un moment de reculegere și să ne închinăm cu adâncă evlavie memoriei binecuvântate a lui *Parteniu Cosma*, căruia, împlinindu-ne datoria, să-i păstrăm, vecinică recunoștință pentru tot ce a înfăptuit în interesul întăririi și înălțării neamului nostru.

Sibiu, Mai 1937.

Constantin Popp

Director i. p. la Banca „Albina”
Vicepreședintele asociației băncilor
românești ardelenne „Solidaritatea”.